

Ѓорѓи МАЛКОВСКИ

ПРИЛОГ КОН ФОРМИРАЊЕТО И БОРБЕНИТЕ ДЕЈСТВИЈА НА ВЕЛЕШКО-ПРИЛЕПСКИОТ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД „ТРАЈЧЕ ПЕТКАНОВСКИ“

Капитулацијата на Кралството Југославија во априлската војна 1941 година доведе до нејзина поделба помеѓу германските, италијанските, унгарските и бугарските окупатори. Поделбата не ја одминала ни Македонија, т.е. нејзиниот Вардарски и Егејски дел. Македонија била окупирана и поделена помеѓу бугарските, италијанско-албанските и германските окупатори. Поголемиот дел од Вардарска Македонија бил окупиран од бугарскиот окупатор, а околиите на Тетово, Гостивар, Кичево, Дебар и Струга и дел од Преспа биле окупирани и вклучени во т.н. „Голема Албанија“ - трабант на фашистичка Италија. Последнава освои и неколку околии од најзападните предели на Егејска Македонија. Најјужните повардарски области со Солун германските трупи ги задржале под своја окупација. Оваа поделба и окупација, т.е. прераспределба на Македонија била втора по ред по трагичната поделба во 1912-1913 година. Македонскиот народ под власта на бугарскиот, италијанско-албанскиот и германскиот окупатор се нашол во мошне тешка положба, подложен на жестока економска експлоатација, денационализација и физичко истребување.

Како што ниеден од југословенските народи и народности не го прифати распределувањето и окупацијата на Југославија, така и македонскиот народ не го признал ниту го прифатил новото поробување и распарчување на Македонија. Како што е познато тој, уште во 1941 година со оружје в рака се крена на вооружена народноослободителна борба против бугарскиот, италијанско-албанскиот и германскиот окупатор. Уште во 1941 година во Македонија дејствувале три, а во 1942 седум партизански одреди, кои во 1943 и 1944 година, во разгорот на народноослободителното востание прераснале во баталјони и бригади на НО војска на Југославија во Македонија.

Меѓу одредите што постигнале забележителни успеси во борбата против окупаторите, значајно место му припаѓа и на велешко-прилепскиот партизански одред „Трајче Петкановски“, што во 1944 година дејствувал во велешко-прилепскиот регион и надвор од него.

Одредот „Трајче Петкановски“ се формирал и појавил со првите борбени дејствија на овој терен во мошне специфични услови.

По разбивањето на велешкиот партизански одред „Димитар Влахов“, од крајот на 1942 и почетокот на 1943 година од една, и фаќањето и затворањето на еден дел членови на Окружниот и Месниот комитет, како и на еден дел комунисти кои раководеле со определени сектори на работа во партиската организација од друга страна, имало како последица заслабување на Народноослободителната борба во Велешко.¹ Поради важноста на Велес во општата борба против окупаторот биле преземени мерки од страна на ПК на КПЈ за Македонија и тоа во текот на првите месеци на 1943 година да се формира месно партиско поверенство во градот. За извршување на оваа задача била испратена Вера Андова-Црната, курир при ПК, која во почетокот на март 1943 година формирала Месно партиско поверенство.² Меѓутоа, по блокадата на градот, од 15 мај 1943 година, од страна на бугарската војска и полиција биле затворени поголем број комунисти и скоевци што се одразило штетно врз понатамошната партиска работа.³ Но со ангажирањето на комунистите и скоевците од градот, кои со провалата не биле затворени, се правеле крајни напори во обновувањето работата на партиската организација и во повторното обновување на партизанското движење во Велешко.⁴ Во тој поглед презел мерки и Третиот областен комитет на КПМ, што испраќал курири и други партиски работници со задача да ја проучат состојбата во Велес и Велешко и по можност да организираат партиска работа, преку која требало да се создадат услови за развивање и засилување на партизанското движење.⁵ На тој план забележителни резултати се постигнале кога во Велес, на 6 ноември 1943 година, пристигнале Маца Карбева и Никола Минчев, членови на Третиот областен комитет на КПМ, кои непосредно по тоа формирале Месно партиско поверенство на КПМ во Велес, со што се заживеала партиската работа во градот.⁶ Напоредно со тоа, во почетокот на декември 1943 година, ГШ на НОВ и ПОЈ за Македонија на теренот на Велешко испратил партизанска група од шест борци, предводена од Стоилко Ивановски-Планински. Задачата на оваа група била да ја испита состојбата на теренот и силата со која располага непријателот на овој простор, потоа да изврши неколку диверзантски акции и да делува меѓу населението за негово масовно приклучување во борбата против окупаторот. По доаѓањето на велешки терен оваа партизанска група ги извршила поставените задачи, а истовремено извршила и диверзантска акција на железничката линија Велес-Прилеп, во месноста „Теовски уши“, во бли-

¹ Јордан Леов, Партиската организација во Велес и Велешко од 1943 до 15 мај 1945 година, (Во кн. Велес и Велешко во НОВ 1943/15 мај 1945 година, Титов Велес 1977., 33).

² Јордан Леов, цит. д., 36. Потоа: Сеќавање на Вера Андова-Црната за нејзината револуционерна дејност во 1941-1945 година, снимени на лента, недешифрирани, се чуваат во ИНИ-Скопје.

³ Исто таму., 38.

⁴ На теренот на велешка и прилепска околина постоеа партизанска група на одредот „Димитар Влахов“, предводена од Стоилко Ивановски-Планински и Трајче Петкановски, која делувала до 11 август 1943 година.

⁵ Маца Карбева, Обновување на партиската организација во Велес од ноември 1943 до мај 1944 година, (Во кн. Велес и Велешко во НОВ 1943-15 мај 1945 година. Титов Велес 1977., 77/78.).

⁶ М. Карбева, цит. д., 78.

⁷ Никола Кирков-Јордан Леов, Велес во НОВ, Скопје 1952., 182.

зина на с. Теово над една непријателска транспортна композиција.⁸ Повторно во јануари 1944 година, од страна на ГШ на НОВ и ПО на Македонија била испратена на велешки терен партизанска група предводена од Стоилко Ивановски-Планински, со задача да организира политичка работа и воена единица на овој терен. Меѓутоа, иако кон оваа група партизани се приклучиле неколку борци од теренот, сепак сè уште не биле доволно созреани условите за оваа група да се формира во партизански одред и активно да делува на теренот против окупаторот.⁹ Се чувствувало сè повеќе потреба на овој терен да се формира партизански одред. Идејата на Г. Штаб на НОВ и ПОМ за постоење една оперативна единица на овој терен полека но сигурно ја остварувале со големи напори партиските организации на Велес и Прилеп. Најнапред се презеле мерки за создавање на една цврста заднина на теренот на Азот и во некои прилепски села (Десово, Забрчани, Дупјачани и др.), со што полесно ќе се реализирале задачите околу формирањето на одредот.¹⁰ Исто така во селата: Богомила, Теово, Ораов Дол, Габровник, Мокрени, Десово, Забрчани и во други села од Азот и Прилепско се организирале соработници што требало да работат како заднински работници, а кои биле вклучени и организирани во НОВ, со нивна основна задача да подготват терен и место за формирање, претстој и дејствување на одредот. Како резултат на таа упорна работа се создале неколку бази, и тоа: Кадиница, Шопор, Габровски Шуми и посебно „Карацови ниви“, што била најпогодна и најдобро организирана.¹¹ Истовремено биле определени и приготвени неколку пунктови за прифаќање нови борци, од каде новодојдените борци ќе требало да се префрлаат до базите. Меѓу тие пунктови со посебна важност се истакнал пунктот во с. Забрчани и колибата на Ангел и Коста од с. Десово во Прилепско и Вртешка во Велешко.¹²

Во основната замисла околу формирањето на одредот се тргнувало од гледиштето тој да не биде голем по бројност. Се сметало да се формира мал одред што ќе биде секогаш во состојба на движење и извршување на брзи и ефектни акции. Тие акции требало да бидат од помал обем со основна тенденција да предизвикаат поголем политички ефект, како на пр. палење на општини, ликвидирање на контрачетници и шпиони, вршење диверзантски акции по железничката линија Велес-Прилеп и сл.¹³ Како резултат на дотогашната упорна работа, кон средината на април 1944 година, во месноста „Кадиница“ пристигнале повеќе борци од Велес и Велешко и од Прилеп и Прилепско. Од овие борци, на 23 април 1944 година се донесло решение да се формира одред.¹⁴ Меѓутоа поради немањето на оружје за борците, во согласност со Маца Карбева и Никола Минчев што се наоѓале на овој терен, се решило една група борци, предводени од Стоилко

⁸ Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 182.

⁹ Исто таму., 182/183. Потоа: Ј. Леов, цит. д., 40.

¹⁰ д-р Боро Мокров, Борбениот пат на партизанскиот одред „Трајче Петкановски“ и на VIII ударна бригада, (Во кн. Велес и Велешко во НОВ 1943-15 мај 1945 година. Титов Велес 1977., 237.).

¹¹ Д-р Б. Мокров, цит. д., 237.

¹² Исто таму, 237.

¹³ Исто таму., 238.

¹⁴ Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 183.

Ивановски-Планински, да застане на слободната територија на Дебарца, каде се наоѓала Првата македонско-косовска ударна бригада и оттаму да земат оружје. Групата од 25 борци во почетокот на мај заминала за Дебарца.¹⁵ На слободната територија на Дебарца борците ги пречекал Цветко Узуновски-Абас.¹⁶ Таму тие добро се наоружале и тоа со: 2 пушкоми тралеза, 17 шмајзери, пушки, поголемо количество бомби итн.¹⁷ Истовремено Цветко Узуновски-Абас, го формирал одредот во 2 чети, а за командир го поставил Милан Босанецот¹⁸, додека за политички комесар Боро Мокров.^{18а} Истовремено Абас им поставил задача на четите да дејствуваат секоја посебно.¹⁹ По добивањето на оружје, борците тргнале да се вратат на Кадиџа. Меѓутоа на пат за базата, во близина на с. Јудово, се сретнале со група германски војници. Во борбата што се развргнала, бил заробен борецот Јоско Костоски. Со енергична и храбра акција на останатите борци, меѓу кои посебно се истакнал борецот Стојан Милески-Клепјански, кој со рафални истрели испукани кон Германците успеал да создаде забуна меѓу нив, бил ослободен Јоско Костоски.²⁰ По враќањето на Кадиџа, околу 20 мај 1944 година, од присутните борци што биле добро наоружани, бил и официјално формиран одредот „Трајче Петкановски“²¹ во чиј состав во почетокот влегувале 26 борци, од кои 18 биле од Велес и Велешко, а 8 од Прилеп и Прилепско.²² Одредот бил формиран како единствена целина за разлика од идејата на Цветко Узуновски-Абас одредот да се состои од 2 чети со посебно место на делување. Исто така за нов командир бил поставен Стојан Ивановски-Љутица, а останатото раководство останало исто.²³ На тој начин била постигната основната цел и тоа Одредот да не биде гломазен, да е лесно подвижен и мошне издржлив, со радиус на дејства кои мошне бргу ќе ги променува, а непријателот ќе го заморува и рас-тргнува на големи далечини од повеќе десетици километри.

¹⁵ Извештај од Вера Ацева, секретар на Третиот областен комитет на КПМ, до ЦК на КПМ, од 29 мај 1944. Извори за Ослободителната војна и Револуцијата во македонија 1941-1945, Скопје 1983., Том I, кн. Седма, док., 47., 219.

¹⁶ Писмо од Вера Ацева до Добриое Радосавлевиќ, од 2 јуни 1944. Извори ..., Том I, кн. Седма, док. 51., 231.

¹⁷ Писмо од Вера Ацева до Добриое Радосавлевиќ, цит. д., 231.

¹⁸ Арон Бахар, по националност Евреин. Сега живее во Израел.

^{18а} Според усните исказувања на д-р Боро Мокров, податокот изнесен во приложениот документ не е точен. Имено тој истакнува дека за командир на Одредот бил поставен Стојан Ивановски-Љутица, а за комесар Боро Мокров, кој во овој период не се наоѓал на теренот на Дебарца, а дека раководството на Одредот е наименувано уште за време на формирањето на Одредот. Арон Бахар во овој период бил приклучен како воен инструктор при Штабот на Одредот.

¹⁹ Исто таму., 231.

²⁰ Секавање на Тодор Димовски-Мешката за формирањето и борбите на одредот „Трајче Петкановски“. Материјалот е напишан и отчукан на машина. Се чува во ИНИ-Скопје., 1.

²¹ Одредот името го добил по истакнатиот првоборец од с. Бистрица, учителот Трајче Петкановски, кој во напредното младинско движење бил вклучен уште од пред војната. Во НОВ стапил во 1941, кога е примен и за член на КПЈ. Еден од организаторите на Народноослободително движење во Азот-Велешко. Затворен е во 1942 од страна на бугарските окупаторски власти. По излегувањето од затворот стапил во одредот „Димитар Влахов“ каде вршел должност политички комесар на чета. На теренот на Азот останал сè до август 1943, кога во еден судир со бугарската полиција и контрчетниците, храбро загинал.

²² Секавање на Тодор Димовски-Мешката

²³ Писмо од Никола Минчев, член на Третиот областен комитет, до Вера Ацева, од 28 мај 1944 година. Извори ..., Том I, кн., Седма, док. 46., 212.

Првата акција одредот „Трајче Петкановски“ ја извршил околу 25 мај 1944 година со влегувањето во с. Небрегово-Прилепско.²⁴ Пред непосредното извршување на оваа акција настанале повторно измени во раководството на одредот. За командант на Одредот, во присуство на Маца Карбева и Никола Минчев, бил поставен Тодор Димовски-Мешката, за негов заменик Лазо Настев (Лазо на Мата), додека комесар станал Боро Мокров, а негов заменик Боро Китановски.^{24а} По претходно изработениот план за акција во селото борците ноќта, откако се поделиле на два дела, од кои една десетина го опколила селото а главнината тргнала кон општината, мошне брзо ја совладале и обезоружале стражата. Биле запленети 8 италијански пушки, две машини за пишување марка „Стандарт“, 4 радио апарати, една преса за умножување а целата општинска архива запалена.²⁵ Непосредно по акцијата борците земале храна и се повлекле на планината Мукос од каде утрото скриени во шумата го посматрале бугарскиот ловечки баталјон, кој безуспешно го пребарувал теренот во потрага по борците.²⁶

Набрзо по оваа акција Одредот извршил акција на рудникот за моминок над с. Капиново Велешко. Извршениот напад во вечерните часови мошне ја изненадило стражата во рудникот, така што тие биле лесно разоружани. За време на акцијата биле запленети 4 пушки, околу 100 килограми динамит, а истовремено била демолирана и целата инсталација во рудникот. Со запленетиот динамит Одредот вршел успешни диверзантски акции на железничката линија Прилеп-Велес-Скопје, со што на германскиот и бугарскиот окупатор му биле нанесувани значителни материјални штети и загуби во луѓе.²⁷ Веднаш по оваа успешна акција на рудникот за моминок, при крајот на јуни 1944 година, Одредот навлезе во С. Долгоец-Прилепско, се одржа митинг и се зедоа одредени количини храна, а потоа Одредот требало да го нападне с. Папрадиште, со намера да биде фатен и ликвидиран тамошниот селски кмет, голем бугарофил и отворен непријател на Народноослободителната борба.²⁸ По претходно извршените подготовки ноќта по дождливо и свежо време, бил одржан планираниот митинг пред повеќе присутни жители на селото. На митингот присуствувале и претседателот-кмет на селото и учителот.²⁹ По митингот, со храната што селаните им ја дале на борците, Одредот околу полноќ се повлекол кон врвот на планината Стровија. Меѓутоа бугарската војска и полиција, известени за присуството на Одредот на овој терен, презеле широка акција за фаќање на партизаните со ангажирање на голем број војници, полицајци и контрачетници. Пребарувањето на

²⁴ Извештај на Никола Минчев до Вера Ацева од 17 јуни 1944 година, Извори ..., Т. I, кн. Седма, док. 57., 254.

^{24а} Според искажувањата на Б. Микров, командир на Одредот за време на оваа акција сè уште бил Стојан Ивановски-Љутица, а потоа бил Арон Бахар.

²⁵ Извештај на Н. Минчев до В. Ацева, цит. д., 248; Потоа: д-р Б. Мокров, цит. д., 239; Н. Кирков–Ј. Леов, цит. д., 185. Сеќавање од Тодор Димовски-Мешката, цит. д., 3.

²⁶ Сеќавање на Тодор Димовски-Мешката ..., 3.

²⁷ Исто таму., 3/4.

²⁸ Исто таму., 4.

²⁹ Исто таму., 4. Потоа: Н. Кирков–Ј. Леов, Ор. cit., 185; Б. Мокров, Ор. cit., 239.

теренот траело три дена, но со целосен неуспех. Откако целиот одред се сокрил во пештера, сместена на една гола височина среде шумата меѓу богомилскиот тунел и врвот на планината Стровија, таму останал за цело време на тридневното пребарување. Борците биле гладни и жедни и во постојана опасност да бидат откриени и уништени. Не успевајќи да го откријат Одредот, бугарската војска и полиција се повлекле од теренот во градот, а борците користејќи ја ноќта еден по еден се извлекле од пештерата и заминале кон с. Бистрица.³⁰ Во с. Бистрица^{30а} отседнале во бачилото на Перо Мргудот, кој бил симпатизер и помагач на Народноослободителната борба бидејќи и тој како млад бил комита и учествувал во борбите против Турците. Во бачилото откако добро се нахраниле и одмориле, борците заминале кон базата на „Кадиџа“.³¹

На „Кадиџа“ Одредот останал три дена. Потоа, во првата половина на јуни, борците на одредот „Трајче Петкановски“ заминале за с. Папрадиште, каде што живеел кметот на селото, Диме Белегот. Тој поради големите злосторства што ги вршел како кмет врз населението во селото и поради шпионската предавничка активност против Народноослободителното движење од овој крај, од Одредот бил осуден да биде ликвидиран. Иако во селото борците навлегле на полноќ, кметот не бил фатен. Во неговата кука што била пребарана, тој не бил пронајден. Чувствувајќи дека спиењето во неговата кука не било сигурно, Диме Белегот секоја вечер спиеел на различни и скришени места, па поради тоа не бил пронајден и ликвидиран од партизаните.³² Иако оваа задача на Одредот за физичко отстранување на шпионите и контрачетниците од овој крај во некои случаи не успевала, сепак во остварувањето на една од задачите биле забележани соодветни резултати. Така при крајот на јуни поточно на 30 јуни 1944 година била извршена акција за фаќање на 4 контрачетници од с. Ореше-Велешко. Во селото борците влегле ноќта. Бил фатен само еден контрачетник, додека другите тројца, не биле фатени. Фатениот контрачетник бил обесен, а куќите на четворицата контрачетниците запалени.³³ Исто така и во с. Отиштино биле убиени четири контрачетници, меѓу кои бил и надалеку познатиот по злодела Петре Пеливанот.³⁴ Покрај овие акции, била извршена и една акција во с. Подлес и Чашка. Во с. Чашка била запалена архивата на општината а во с. Подлес обесен еден контрачетник и еден убиен.³⁵

По извршувањето на овие успешни акции борците на одредот „Трајче Петкановски“ се повлекле во базите на „Кадиџа“. Во меѓувреме Одредот добил известување од патролата што дошла од правец на с. Десово, дека претставници на реквизиционата комисија на оку-

³⁰ Сеќавање на Тодор Димовски-Мешката ..., 7.

^{30а} Според Б. Мокров, Одредот не претстојувал во с. Бистрица.

³¹ Исто таму., 8.

³² Исто таму., 8.

³³ Писмо од Маца Карбева, член на Третиот областен комитет на КПМ, до Вера Ацева, од 7 јули 1944 година. Извори ..., Т. I, кн. Седма, Док. 64., 284. Потоа: Писмо од Маца Карбева до Љупчо Арсов, член на Петтиот областен комитет, од 8 јули 1944 година. Извори ..., Т. I, кн. Седма, док. 65., 288.

³⁴ Д-р Б. Микров, цит. д., 240.

³⁵ Писмо од Маца Карбева до Вера Ацева, цит. д., 284.

паторската власт, требало да дојдат во с. Десово и Дупјачани-Прилепско, за да го соберат сирењето и кашкавалот, за окупаторските власти. Веднаш се презеле мерки од страна на раководството на одредот да се подготви план со цел да се измаат претставниците на реквизионата комисија, а сирењето и кашкавалот да го земат партизаните. Вечерта по влегувањето во с. Десово, бориците зеле 5 коњи и заминале во мандрата што се наоѓала над селото. Оттаму било земено сето сирење и кашкавал, од кој еден дел Одредот задржал за себе, а другиот дел им го поделил на населението од овој крај.³⁶ На 2 јули 1944 година одредот извршил акција и во мандрата во с. Јаболчиште, од каде биле земени поголеми количини на храна.³⁷ Во ова меѓувреме, кога Одредот вршел успешни акции за собирање храна, едел дел од борците што биле одвоени за вршење на диверзантски акции, при обидот да постават мина на железничката линија Велес-Прилеп, се судриле со група приврзаници на Војчо Трбиќ. Непријателската група за време на судирот имала неколку убиени, додека Одредот немал жртви.³⁸

Овие успешни борбени дејствија на одредот „Трајче Петкановски“, кои имале големо значење за развојот на Народноослободителното движење од овој крај, и со кои на непријателот и посебно на домашните предавници, олицетворени во контрачетничките организации, им биле задавани решителни удари, а кои се манифестирале во сè позачестените напуштања на контрачетничките организации на поголем број лица, биле и понатаму продолжени се до конечното истребување на окупаторот на нашата земја. Посебно Одредот бројчано се зголемил во средината на јули 1944 година, кога на теренот на „Кадиица“ каде што одмарале борците, пристигнал Првиот баталјон на Втората македонска бригада. Сега борците можеле да изведуваат и покрупни акции со пошироки размери. Посебно тоа дали ќе дојде до израз за време на заедничкиот напад испланиран од Штабот на баталјонот и од раководството на Одредот на рудникот „Дреновец“ - Прилепско и с. Оморани, од втората половина на јули 1944 година. За време на нападот на рудникот биле запленети околу 35 пушки и повеќе муниција, како и поголемо количество на храна наменета за работниците. Покрај тоа, била уништена инсталацијата на рудникот, а заробениот бугарски агент, фатен за време на нападот бил стрелан.³⁹ Втората заедничка акција на Одредот и Баталјонот, карактеристична со пошироки размери, бил нападот и влегувањето во с. Оморани - Велешко, извршена во раните утрински часови на следниот ден. Во селото бил фатен падарот, соработник на окупаторот, со чија помош окупаторот фатил двајца борци од Втората бригада и ги стрелал.⁴⁰ Падарот бил обесен на сред село, а потоа се одржал голем народен митинг, што околу ручек се претворил во општонародна веселба.⁴¹

³⁶ Секавање од Тодор Димовски-Мешката., 9. Потоа: Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 186.

³⁷ Писмо од М. Карбева до Љупчо Арсов од 8 јули 1944 година, Извори ..., Т. I, кн. Седма, док. 65.288.

³⁸ Писмо од М. Карбева, цит. д., 290.

³⁹ Писмо од М. Карбева до Љупчо Арсов, инструктор на ЦК на КПМ во Скопје, од 29 јули 1944 година. Извори ..., Т. I, кн. Седма, док. 76.316.

⁴⁰ Секавање на Тодор Димовски-Мешката., 9.

⁴¹ Исто таму., 9.

Меѓутоа, на пладне било јавено дека селото го опколиле силни бугарски воени единици, потпомогнати од полицајци и контрачетници. Нападите на окупаторските сили, иако биле со голема жестина, не ја постигнале саканата цел-уништување на партизанските сили во селото. Во борбите кон вечерината, борците покажале поголема храброст, не дозволувајќи ниту во еден момент да бидат изненадени, ниту нивните одбранбени позиции на западната страна на селото. Голема улога во борбите одиграла руската чета на Баталјонот, која пробивајќи се низ непријателските позиции успеала да ја заземе и да ја завладее стратешката точка над селото од каде ги биела позициите на непријателот, а истовремено тоа на борците им овозможило, користејќи го мракот што сè повеќе паѓал над селото, да се пробијат низ обрачот и да заминаат кон Прилепско.⁴² За време на судирот Бугарите имале околу 20 убиени, додека партизаните не дале ниту една жртва.⁴³ Движејќи се кон Прилепско, Одредот и Баталјонот кратко време се задржале над Оморскиот манастир од каде по пребројувањето и прегрупирањето преку планината Мукос пристигнале во с. Топлица-Прилепско.⁴⁴ Во селото бил одржан митинг и собрано поголемо количество храна. Исто така, партизаните го заробиле и предавникот на Борка Талески. Ова била и последната заедничка акција на Одредот и Баталјонот, по што Баталјонот заминал на тиквешки терен а Одредот кон Мукос, за извршување на други борбени задачи.⁴⁵

По пристигнувањето на Мукос при крајот на јули 1944 година, борците на одредот „Трајче Петкановски“, слегнале во реонот на с. Степанци. Борците влегле во селото, во кое по одржаниот митинг и земањето храна, на сред село го обесиле фатениот соработник на бугарскиот окупатор од с. Топлица.⁴⁶ Потоа Одредот се повлекол на „Кадиница“ каде што останал неколку дена. Таму бил направен план на денот на одржувањето на Првото заседание на АСНОМ - 2 август 1944 година, борците да извршат акција во с. Рлевци. Ова село било одбрано за акција поради неговата близина до градот, со што би се направил голем предизвик на окупаторот, кој иако преземал акции со широки размери за уништување на Одредот, во тоа не постигнул никакви резултати. На самиот ден 2 август борците навлегле во селото. Токму кога се подготвувале да го одржат планираниот митинг, извидницата јавила дека се приближуваат големи непријателски сили. Затоа, по кратка консултација на раководството на Одредот, било решено митингот да не се одржи, а Одредот да се повлече.⁴⁷ Во меѓувреме, бидејќи се знаело за предавничката активност на Лена, која живеела, во с. Теово, а и поради присутноста на Одредот во близина на селото, било решено да се нападне селото. По претходно направе-

⁴² Писмо од М. Карбева до Љупчо Арсов од 29 јули 1944 година, Извори ..., Т. I, кн. Седма, док. 76., 316: Потоа: д-р Боро Мокров, цит. д., 240; Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 186/187; Секавање на Тодор Димовски-Мешката, цит. д., 10.

⁴³ Исто таму.

⁴⁴ Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 187.

⁴⁵ Исто таму., 187; Потоа: Секавање на Тодор Димовски-Мешката, Ор. cit., 22; д-р Б. Мокров, цит. д., 187.

⁴⁶ Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 187.

⁴⁷ Д-р Б. Мокров, цит. д., 240.

ниот план борците во селото влегле во вечерните часови и ја заробиле шпионката Лена. Било одлучено да се нападне и бугарската стража што го чувала тунелот недалеку од селото. Оваа акција била успешно изведена и покрај заробените 8 непријателски војници било запленето: 1 митралез, 7 пушки, 27 бомби, 600 патрони и др.⁴⁸ По оваа успешно извршена акција. Одредот се повлекол во Мелничка шума, од каде по ендоневен престој извршил акција во с. Отиштино-Велешко, со цел да се фати главниот водач на контрачетниците во Велешко, Петре Пеливанот. Одредот во селото навлегол во вечерните часови, разделен на 4 групи, со задача да бидат нападнат и куќите во кои живееле контрачетниците и истите да бидат фатени.⁴⁹ Групите тргнале во извршувањето на поставените задачи. Најнапред била нападната куќата на Петре Пеливанот. Поради тешките и непробојни во висина издигнати сидови, со цврста и тешка врата на централниот влез, куќата била лесно уочлива, но и непристапна за влегување. Меѓутоа Петре Пеливанот, кога ја забележал групата што се приближувала кон неговата куќа, излегол на чардакот и со шмајзерот почнал да пука во партизаните. Командирот на Одредот, Тодор Димовски-Мешката, заедно со другите борци пукале во правецот на Петре Пеливанот и го погодиле смртно. Убиен бил и еден од двајцата контрачетници што се наоѓале кај Петре, а другиот успеал да избега.⁵⁰ Останатите двајца контрачетници, по кои тргнале другите групи, по кратката престрелка биле ликвидирани.⁵¹ На тој начин биле убиени четворицата контрачетници од с. Отиштино, со што наполно била остварена целта на оваа акција. По земањето на храна Одредот во раните утрински часови го напуштил селото, но по еден километар наишол на група од 20-мина контрачетници, кои и покрај засилувањата што им пристигнале, не се осудиле да го нападнат Одредот. Борците, чии број сè повеќе се зголемувал во приклучувањето на нови лица од овие краеви, го продолжиле патот кон Лисец, каде останале еден ден. Од Лисец, тие го продолжиле патот кон „Кадиица“. На пат за „Кадиица“, биле извршени неколку акции и тоа навлегувањето во бачилото, што се наоѓало во месноста „Салаково“ и нападот на мандрата на контрачетникот Пашо од с. Горно Јаболчиште, од кае била земена голема количина кашкавал и сирење.⁵² По пристигнувањето на „Кадиица“ на

⁴⁸ Писмо од М. Карбева до Љ. Арсов од 8 август 1944 година, Извори. Т. I, кн. Седма, Док. 82.,332. Борците ги повеле со себе заробените бугарски војници и шпионката Лена. По патот Лена била обесена, а на нејзините гради било оставено ливче со натпис, дека секој што ќе изврши предавство на таков начин ќе заврши. На бугарските војници им било понудено: доколку некој сакал да замине во партизани можел тоа да го направи со приклучување во бугарскиот партизански односи „Славчо Трнски“. Од 8 заробени војници, само еден изразил желба да се приклучи кон бугарскиот партизански одред, додека другите седум мина резервисти, по претходно дадените ветувања дека немало да влезат повеќе во бугарската фашистичка војска, биле пуштени да си одат.

⁴⁹ Секавања на Тодор Димовски-Мешката, цит. д., 13.

⁵⁰ Исто таму., 13.

⁵¹ Исто таму., 13/14.

⁵² Н. Киров-Ј. Леов, цит. д., 188.

6 август Одредот бил пречекан од борците на Петта македонска бригада,⁵³ која на овој терен одшла од Тиквешко.⁵⁴

Еден дел од борците бил приклучен кон Петтата македонска бригада, а другиот дел останал на теренот и понатаму делувал по сосема друга линија. Поради сè позасиленото распаѓање на бугарската окупаторска власт на теренот и поради сè поголемиот наплив на нови борци задачата на Одредот била да ги прибира новодојдените борци и на слободната територија да формира органи на власта и заднински органи. Во извршувањето на овие задачи биле ангажирани само борците од Велес и Велешко кои, по приклучувањето на другите борци кон Петтата бригада, останале единствени борци на Одредот.⁵⁵

Било формирано и ново раководство на одредот кое доста се ангажирало околу обезбедувањето на просторот за сместување на големиот прилив на нови борци. Во овој период почнале масовно да доаѓаат нови борци во Одредот, кој на 1 септември 1944 година се наголемил и броел преку 500 борци. Од овие борци и од новопристигнатите на 2 септември 1944 година во с. Отиштино биле создадени услови да се формира Осмата велешка бригада, која ќе ги продолжи успешните борбени дејствија и патот на одредот „Трајче Петкановски“, во конечната борба за протерување на окупаторот и ослободување на нашата земја.

На крајот треба да заклучиме дека партизанскиот одред „Трајче Петкановски“ бил формиран во определени специфични околности. Неговото формирање дошло како резултат од потребата на постоење воена единица на велешки и прилепски терен, посебно на велешки, каде поради силината на Народноослободителното движење окупаторот во текот на 1942 и 1943 година презел широка акција против партизанските единици и партиската организација. Како последица на сето ова настанало замрување на Народноослободителната војна. Постоењето на една ваква воена формација се поставувало и од гледна точка да не опадне моралот на народот од овој крај, во неговата верба во силата и можноста на Народноослободителното движење против окупаторот и домашните предавници. Одредот во овој период го карактеризира и масовниот прилив на нови борци од овој крај, а што било резултат на општата победоносна борба, што во текот на 1944 година веќе со ништо не можела да се запре, а како

⁵³ Петтата македонска бригада (Прилепска) е формирана на 2 август 1944 година кај „Влашки Колиби“, близу с. Зборско на Кожуф планина. Формирањето на бригадата дошло како резултат на наредбата на ГШ на НОВ и ПОМ за формирање на III зона, во која ќе требало да се формираат три бригади: Втора тиквешка, Петта прилепска и Седма битолска. Во составот на Петтата бригада биле вклучени: Првиот прилепски баталјон, од борците на одредот што делувал на Азот, всушност од дел на борците на одредот „Трајче Петкановски“ и од другото население што било мобилизирано. По формирањето оваа група добила наредба веднаш да тргне кон Азот, каде требало да се соединат со партизанскиот одред „Трајче Петкановски“. Токму од ова се гледа зошто на „Кадица“ во почетокот на август 1944 година, непосредно по формирањето пристигнала Петтата бригада и се состанала со одредот „Трајче Петкановски“.

⁵⁴ Љубен Ѓеоргиевски-Љупта, Илинденске Искре, Пета Македонска Народноослободилачка ударна бригада, Београд 1981., 38/39; Потоа: Сеќавање на Тодор Димовски-Мешката, цит. д., 15; Н. Кирков-Ј. Леов, цит. д., 189.

⁵⁵ Според усните искажувања на Б. Мокров.

последица на тоа имало формирање на поголем број бригади, дивизии и корпуси.

Одредот „Трајче Петкановски“ во своето петмесечно постоење не дал ниту една жртва. Ова зборува и за еден друг момент, кој не само што ја карактеризира способноста на Одредот туку и јасно ја истакнува и неспособноста и неможноста на непријателот да преземе гонење со последици како што ги сноселе повеќе партизански одреди во текот на 1942/43 година.

Georgi MALKOVSKI

**ON THE FORMATION AND THE COMBAT ACTIVITIES OF
THE VELES-PRILEP PARTISAN DETACHMENT
„TRAJCHE PETKANOVSKI“**

S u m m a r y

The Trajche Petkanovski Partisan Detachment was formed at the time when in the Veles and Prilep regions there were no organized military forces to fight against the Bulgarian occupier. Its basic aim was to act as a military unit in this area and to mobilize the population into military units, as well as to destruct the occupier's installations and manpower. Out of its ranks the Eight Veles Brigade was organized, that later participated in the final operations for the liberation of Macedonia and in the pursuit of the Balist bands on Kosovo, and in 1945 in the fights for expelling the German occupying forces out of the territory of Yougoslavia.